

Koi Gyula

Tudományos munkatárs, MTA TK JTI

Théophile Ducrocq és a modern francia közigazgatási jogtudomány megalapozása

A XX. század első felének francia közigazgatási jogtudománya

A közigazgatási jog oktatását az 1819. március 24-én kelt királyi rendelet formulázta meg egy Tétéles Közjogi és Francia Közigazgatási Jogi Tanszék felállításával.¹ (Azonban a legelső közigazgatási jog kurzust 1804-ben Portiez tartotta Párizsban).² 1819-et követően megnövekedett a közigazgatási jog tudományát oktatók (és művelők) száma. Ebből eredően a vidéki egyetemek közül Emile-Victor Foucart (1799-1860) Poitiersban, Firmin Laferrière (1798-1861) Rennesban, Adolphe Chauveau (1802-1868) Toulouseban, Denis Serrigny (1800-1876) pedig Dijonban oktatott.³

Az 1900 és 1945 közötti időszak számos változást hozott a francia közigazgatásban, melyek megalapozták a mai modern közigazgatás-tudományt (hasonlóan a német és az amerikai egyesült államokbeli tudományossághoz). Ezek közül vitathatatlanul francia földön legnagyobb két jeles iskola fellépése volt. Továbbá jelentős eseménynek számított Théophile Ducrocq hét kötetessé terebélyesedett tankönyve ezen időszakban történő (de kezdeteiben a korábbi korszakba visszanyúló, 1897-ben kezdődő) megalkotása.

A XIX. század végétől és a XX. század elejétől kezdődően nagyjából 1939-ig két iskola volt, mely meghatározta a francia közigazgatási jogi gondolkodást. Ezek közül az egyik Maurice Hauriou nevéhez fűződik, és a Toulouse-i Iskolát (*école de Toulouse*) kapcsolják nevéhez, míg a másik iskola vezető tudósa Léon Duguit volt, ezt hívták Bordeaux-i Iskolának (*école de Bordeaux*).⁴ A Toulouse-i Iskola inkább (jog)intézményeket (*institutions*) és joggyakorlatot tanulmányozott, míg a Bordeaux-i Iskola gondolkodásának homlokterében főként a közszolgáltatások/közigazgatási szolgáltatás⁵/közösség szolgálata⁶ (*service public*) állottak, ezért nevezték *école du service public*nek is.⁷ Hauriou iskolájához tartozott Gaston

---

¹ „C'est seulement sous la Restauration et d'abord à Paris qui fut créée, pour la première fois, une chaire 'de Droit public positif et de droit administratif français' (ord. 24 Mars 1819).” *Légendre, Pierre: Histoire de l'administration de 1750 à nos jours*. PUF, Paris, 1968. 580. Ld. erre a 7. o. szövegét.

² „Le premier cours professé à Paris, après la réinstallation, de l'Ecole de Droit (1804), intitulé par son auteur, Portiez, *Législation administrative* est représentatif de cette tendance à la clarification un peu formelle.” *Légendre: i.m.* 10. o.

³ *Chrétien, Patrice: Wissenschaft vom Verwaltungsrecht: Frankreich*. In: *Armin von Bogdandy-Sabino Cassese-Peter M. Huber (eds.): Handbuch Ius Publicum Europaeum IV. Verwaltungsrecht in Europa: Wissenschaft*. C.F. Müller, Heidelberg, 2011. 81-119. o. C.F. Müller. Erre ld. a 90. lapon írtakat.

⁴ *Langrod, Georges: France*. In: *Heyen, Erk Volkmar: Die Geschichte der Verwaltungsrechtswissenschaft in Europa. Stand und Probleme der Forschung*. Klostermann, Frankfurt am Main, 1982. 67-80. o. Ld. erre a 72. o. szövegét.

⁵ Így magyartíja Lövétei István: *Gajdusчек György-Horváth Attila-Lövétei István-Lőrincz Lajos-Szamel Katalin-Temesi István: Közigazgatáselmélet. Egyetemi jegyzet. A mesterképzés számára* (szerk.: Szamel Katalin). Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar Közigazgatási Tanszék, Budapest, 2010. 62. o.

⁶ Ld.: *Valló József: A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban*. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest, 1940. 157. A Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet Kiadványai 32.

⁷ *Chrétien: i.m.* 98. o.

Jèze, Roger Bonnard, illetve később André de Laubadère, valamint Jean Latournerie. Ereky szerint Hauriou-ék gondolkodásának középpontjában a közfeladatok megvalósítása állt, míg Duguit-ék a közszükségletek kielégítését tekintették elsődlegesnek.⁸ Ezen iskolákat a francia közigazgatási jog két klasszikus irányzataként tartják számon. Vitájuk annak nyomán bontakozott ki, hogy mi fontosabb: az intézmények és a közhatalom, vagy a közfeladatok és a közszolgáltatás.⁹

Hauriou maga (és tudományos iskolája) főként a *Conseil d'Etat* ítéleteit elemezte (*analysant*) és vitatta (*discutant*), főként elméleti tanúságokat (*conséquences théoriques*) állapítva meg. Mindezzel együtt járt a tényleges gyakorlati közigazgatás szerves rendszerének (*véritable système organique de pratique administrative*) megteremtése is. Ezen felül Hauriou esetében kulcsfogalmak a természetjog (*droit naturel*) és az idealizmus (*idéisme*). Az iskola a tételes közigazgatási jog alapján állva (*droit administratif positive*) tett különbséget a közigazgatás alanyai (*sujet*) között: igazgatókra (adminisztrátorokra) és igazgatottakra (adminisztráltak) osztva fel őket. Georges Scelle joggal írja Hauriouról, hogy „a közjog nagy költője” (*grand poète du droit public*) volt.¹⁰ Mindezek mellett volt két fontos elméleti jellegű közigazgatási jogi fogalom, mellyel a Toulouse-i Iskola foglalkozott: az egyik a törvényesség elve (*principe de légalité; Legalitätsprinzip; Principle of legality*); a másik pedig a közigazgatási jogi személyiség (*personnalité administrative; Verwaltungsrechtsperson*), illetőleg ennek előzményeképpen a közjogi jogi személyiség (*personnalité publique; Person des öffentlichen Rechts*) is izgalmas, megoldandó tudományos kérdésként jelentkezett.¹¹

Hauriou, mint jogtörténész, a két iskola ellentétes nézeteinek szembeállítását során javasolta még a XIX. század végén, hogy alkossanak meg egy történeti jellegű tablót, mely 1800-tól (Napóleon császárrá koronázásától) a harmadik köztársaságig azt vizsgálná, hogy a közigazgatási jog meghatározható-e a közszolgáltatás kritériumán keresztül.¹² Hauriounak (és az angol Diceynak is) tulajdonítanak egy *bonmot*-t, mely szerint: „Semmit sem tudunk a közigazgatási jogról és nem is akarunk tudni róla semmit.” (*Nous ignorons tout du Droit administratif et nous voulons tout en ignorer*).¹³ 1900-ban írta az alábbi szavakat Hauriou a Hatásköri Bíróság (*Tribunal de Conflit*) által 1899. december 9-én elbírált *Association syndicale du canal de Gignac* ügyben, amely az állam gazdasági beavatkozási lehetőségeivel és a szakszervezetek, valamint a gazdasági társaságok kapcsolatával foglalkozott: „Megváltoztathatjuk az államot” (*on nous change notre Etat*).

Duguit (alapvetően barátságos) rivalizálást folytatott a Bordeaux-i Iskola (*école de Bordeaux*) alapítójaként a Maurice Hauriou nevével fémjelzett Toulouse-i Iskolával szemben (*école de Toulouse*). Duguit iskolája központi fogalomnak az állam és a közigazgatás vonatkozásában a közhatalmat, egy adott intézmény közhatalmi jellegét tekintette (*puissance publique*), szemben a Hauriou-féle közszolgáltatással (*service public*). A vita egyik fontos pontja volt a német teóriából kivirágzott állam (köz)jogi (jogi) személyiségének különféle megítélése (a kérdés jelentőségét példának okáért Ducrocq is kellően körvonalazta a korban).

---

⁸ Ereky István: *Közigazgatás és önkormányzat*. MTA Jogtudományi Bizottsága, Budapest, 1939. 382. MTA Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata 10. Ld. különösen a 107. oldalon írtakat. Ő a *service public*et a közszükségletek kielégítéseként értelmezi ugyan, de közszolgáltatásként fordítja. Ugyan a kifejezésnek van egy ilyen áttételes jelentése, de a közszolgálatat a franciában elsősorban *fonction publique*. Ekkoriban a magyarban feltehetően nem létezett a közszolgáltatás kifejezés.

⁹ A kérdésre bővebben: Ereky: *Közigazgatás...* i.m. 107-114. o.

¹⁰ Langrod: i.m. 73. o.

¹¹ Chrétien: i.m. 100. o.

¹² Légendre: i.m. 469-470. o.

¹³ Idézi: Légendre: i.m. 471.o.

Az egyik ilyen vitában mondta állítólag Jèze, hogy soha nem ebédelne együtt egy jogi személlyel (*personne morale*; vö.: *homme morale* azaz az erkölcsös ember kifejezéssel szembeállítható szójáték-jelleget).¹⁴

Ducrocq munkássága: ellenpont, szintetizáló képesség, modernitás

Ha úgy tetszik, a két iskolával szemben az ellenpontot Ducrocq és munkássága jelentette. Théophile Ducrocq (1829-1913) Lille-ben született, és Poitiers-ban hunyt el. A 23 éves kiemelkedő tehetségű ifjú ember 1852-ben fejezte be egyetemi tanulmányait, és jogi doktor lett. A fentebb említett Foucart utóadaként, a jelentős szellemi súllyal rendelkező vidéki francia közigazgatási jogi professzorok egyikeként 1863 és 1884 között a Poitiers-i Egyetem Jogi Karán oktatott. Majd később 1884 és 1899 között a Paris Sorbonne Egyetem professzora lett. 1881-től 1913-ban bekövetkezett haláláig volt az *Académie des sciences morales et politiques* levelező tagja (*membre correspondant*) a Jogtudományi Osztály (*section de législation*) keretei között működve.¹⁵ Később a Francia Akadémia levelező tagja lett (*Correspondant de l'Institut*), illetve a Poitiers-i Egyetem tiszteletbeli dékánja is volt (*doyen honoraire*).¹⁶ Ducrocq életét az a Franqueville örökítette meg akadémiai életrajzi lexikonában, akit Thiers az egyik legjogászbibb elmének nevezett (*homme plus droit*).¹⁷ Ducrocq jogi kérdések mellett –publikációiból kitűnően– a régi Franciaország társadalmának elfeledett intézményeivel, az ország jog-és társadalomtörténetével, továbbá elméleti éremtannal is foglalkozott. Művei közül kiemelkedik a francia helyi igazgatással foglalkozó munkája (*L'administration locale en France*, 1885). Hasonlóan jelentős az állam jogi személyiségéről írott kötete, mely a közigazgatási jog és a polgári jog határterületeit térképezte fel (*De la personnalité civile de l'Etat, d'après les lois civiles et administratives de la France*, 1894).

Amiért azonban a mai napig ismerik nevét, az nem más, mint hétkötetes fő műve, a *Cours de droit administratif*.¹⁸ Ez 1897 és 1905 között már a hetedik kiadásban jelent meg, 1862-es első kiadása még csupán egykötetes volt. A legterjedelmes verzió ötödik kötetében Eugène Petit, a hatodik kötetben Georges Barilleau volt Ducrocq társszerzője. A hetedik kötet a mutatókat foglalta magában (*tables générales*).

Könyve a közigazgatás tudományos művelése legkorábbi időszakának egy fontos kérdését pontosította. A német kameralisztika gyökerei francia földön keresendőek. A legkorábbi rendészettudományi (*science de police*) munka tehát nem német nyelvterületen született, hanem a francia Nicolas Delamare tollából, mely 1705 és 1710 között két kötetben *Traité de la Police* címmel jelent meg.¹⁹ A nagynevű francia közigazgatás-tudós, Théophile Ducrocq (a modern szerzőkkel ellentétben) rámutat, hogy 1719-ben jelent meg a harmadik, és

¹⁴ Nézeteire ld.: *Légende*: i.m. 7., 13., 89. o. ; *Langrod*: i.m. 72-75. o.; *Chrétien*: i.m. 94-99. o.

¹⁵ Franqueville, Alfred Charles Ernest Franquet de: *Le première siècle de l'Institut de France I. Histoire, organisation, personnel. Notices biographique et bibliographique sur les académiciens titulaires. II. Notices sur les membres libres, les associés étrangers et les correspondants. Fondations et prix décernés. Personnel des anciennes académies*. Rotschild, Paris, 1895-1896. 460.; 483 o. Rotschild. Ducrocq életére ld.: Franqueville: i.m. II. 471. (942. számon). Részben hasonló indíttatású, többségében MTA tag magyar közigazgatástanászok és közigazgatási jogtudósok életműveiről: Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803-1885) Récsi Emil (1822-1864) Concha Győző (1846-1933) Magyary Zoltán (1888-1945)*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2013. 178.

¹⁶ Ld. erre az adatra fő műve első kötetének címlapját. *Ducrocq, Théophile: Cours de droit administratif et de législation française des finances avec introduction de droit constitutionnel et les principes du droit public I-VII.*, A. Fontemoing, Paris, 1897-1905.⁷ XXXVI, 540.; 654.; 848.; 594.; 604.; 608.; 173., (3) o.

¹⁷ Franqueville komoly forrásmunkát írt francia nyelven az angol büntető - és polgári eljárásjogról.

¹⁸ A korábbiakban már idézett Ducrocq műről van szó.

¹⁹ Ld. általában: *Langrod*: i.m. 67-80. o.

1734-ben a negyedik kötet. (A szerző nevét De la Marre alakban adja meg).²⁰ Azonban ennek nyomán Franciaországban nem bontakozott ki jelentős tudományos iskola (legalábbis a franciák a *science de police* irányzatának említésekor másra alapvetően nem hivatkoznak),²¹ ez a szárba szökkenés már német földön történt. A németül *Kameralwissenschaft* illetve *Kameralistik* vagy latin gyökerű alakban *Kameralia* néven ismert tudományt hagyományosan Poroszországhoz szokás kötni. Nevezték *Cameral- und Polizeywissenschaft* formában is. Kimutatott tény azonban, hogy a porosz fejlődés hátterében francia hatás, mégpedig kifejezetten Delamare munkája állott. 1713-ban Frigyes Vilmos az igazságszolgáltatást, a hadügyeket, és a gazdasági ügyeket e kötet hatására választotta el a szorosabban értelmezett *politiatól*, vagyis a rendészettől. Utóda, II. Frigyes 1742-ben francia hatásra választotta el a biztonsági rendészetet a jóléti rendészettől, és később ugyancsak francia hatásra szervezték meg a porosz ún. magas rendészetet (politikai rendőrséget). Ausztriában 1730-tól a közigazgatás francia hatás alatti átszervezése volt érzékelhető. (Az 1741-es *Polizei-Ordnung* kibocsátásakor a fényűzésre (luxusadók) és kereskedelemre vonatkozó rendészeti alapelveket francia és angol példára hivatkozva hozták meg, mondván, hogy ezek miatt lettek gazdag és hatalmas államok). II. Lipót Magyarországon francia hatásra szervezte meg az úgynevezett magasrendészetet.²² A *políciatudomány* jóval többet jelentett a rendészetnél, gyakorlatilag a korabeli közigazgatás-tudomány(ok)at fedte le.²³ A dicsőséges francia megalapozás, „kezdőlökés” (azaz Delamare munkássága) ellenére a kameralisztika francia földön a későbbiekben alig volt jelen, idegen maradt.

Ezek után érdemes kissé hosszabban elemezni Ducrocq monumentális fő művének gondolatiságát.

Az első kötet a *Bevezetés a közigazgatási jogba, és a közigazgatás szervezetébe* alcímet viseli (*Introduction de droit constitutionnel organisation administrative*). A kötet

---

²⁰A műre és a névalakra: *Ducrocq: i.m.* I. IX. o. főszöveg és 3. lábjegyzet. Maga Ducrocq így vélekedik Delamare munkájáról: „De la Marre, Châtelet királyi biztosa *Traité de la police* című munkájának újdonságszámba menő voltáért 300 000 livre-t kapott a régentől, mivel a elvitathatatlanul legteljesebb áttekintését adta a régi Franciaország közigazgatási törvényeinek. A régi jogi szabályozás rendszerének megkapó képét láthatjuk a műben, mely vállalkozik az emberi élet és az emberi munka hiábavaló fáradozásainak, visszaéléseinek, erőszakos csúrés-csavarásainak, azaz valamennyi megnyilvánulásának, továbbá a gazdasági élet összes jelenségeinek bemutatására.” Eredetiben: „Le *Traité de la police* de De la Marre, commissaire au Châtelet, qui reçut 300 000 livres du Régent pour les frais de cette publication, présente incontestablement le tableau de plus complet des lois administratives de notre ancienne France. On y voit aussi l’image saisissante du système réglementaire de l’ancien droit, s’imposant avec ses inutilités, ses abus, ses violences, dans toutes les manifestations de la vie et du travail humaine, et dans tous les phénomènes économiques.” *Ducrocq: i.m.* I. IX. o.

²¹A francia szakirodalomból: *Langrod: i.m.* 69. o. főszöveg és 7. lábjegyzet, itt az irányzatot, majd lábjegyzetben a szerzőt említi.. Valamint: *Légendre, Pierre: Histoire de l’administration de 1750 á nos jours.* PUF, Paris, 1968. 580. Ld. Delamare művének említésére: *Légendre: i.m.* 10. o. A nagy rendészeti összefoglaló műkénti említésére ld.: *Légendre: i.m.* 249. o. Delamare személyének magyarországi ismeretéről tanúskodik: Concha Győző: *Politika II. Közigazgatástan.* Grill Károly, Budapest, 1905³. 235. o., illetve *Erekly István: A modern magyar közigazgatás kialakulása.* Szerző-Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1942. 15. o. Concha szerint Delamare az alábbi témákat vizsgálta műve tizenegy részében: vallás; közérkölcsök; egészség; élelmiszerek; közbéke és közbiztonság; közlekedés; tudományok és szabad művészetek; kereskedelem, kézművesség, mechanikus művészetek; cselédség; napszámosság; szegénység. Azaz a közrendészetről alkotott felfogás eléggé sajátos volt, ennek kibontakozását a német tudományosságban is jól nyomon követhetjük. Tehát nemcsak a *droit politique* (azaz közjog) terminus elsősége, hanem a *science de la police* kifejezés megjelenése is elsőként Franciaországhoz köthető.

²²*Erekly: A modern... i.m.* 15-16. o.

²³Erre részletesen ld.: *Koi Gyula: A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kameralisztika időszakától a Magyar-iskola koráig.* Nemzeti Közszoigálati és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2014. 487 o., ld. erre bővebben a 45-52. o. szövegét.

bevezetőként tanulmányt tartalmaz a közigazgatási jog kodifikálatlan voltáról (*De l'absence de codification du droit administratif*),²⁴ melyet korábban elemeztünk. A mű általános közjogi bevezetést követően²⁵ részletesen elemzi az alkotmányjogot (különösen a hatalommegosztásos eszmerendszert).²⁶ Ezt követi a közigazgatási szervezeti jog, ahol először a központi igazgatást mutatja be, ide tartozik: a köztársasági elnök – aki az ország „ügyvivője” (*administrateur de pays*);²⁷ a miniszterek;²⁸ az Államtanács (*Conseil d'Etat*).²⁹ Külön szakaszban tárgyalja a *départementok* adminisztrációját.³⁰ A helyi igazgatást is részletesen mutatja be: a község (*commune*) és más területi szervek;³¹ a polgármesterek (*Maires*);³² az alpolgármesterek (*adjoints*)³³ tartoznak ide. Itt tárgyalja még a helyhatósági testületek (*Conseils municipaux*) problémáit;³⁴ a kapcsolódó felelősségi kérdéseket;³⁵ és a helyhatóságokra vonatkozó dologi kérdéseket.³⁶

A második kötet a francia közigazgatási bíróságokat, a bíráskodást (*Tribunaux administratives*) mutatja be. Az első nagy fejezet a közigazgatási bíráskodásról értekezik általánosságban (*Jurisdiction administrative contentieux administrative et répression*).³⁷ A nyitó pontban tárgyalja a közigazgatási bíráskodás meghatározását, történetét, területeit, felosztását.³⁸ A tárgykör történetét külön is kibontja (1789 előtti, illetve 1790 és 1800 között tárgyalva a kérdéseket).³⁹ Emellett ebben a részben számos elméleti kérdést kifejt. Talán a legérdekesebb a mi szempontunkból a külföldi közigazgatási bíráskodás tárgyalása, ahol az olasz;⁴⁰ a spanyol;⁴¹ portugál;⁴² elzász-lotharingiai;⁴³ porosz;⁴⁴ egyéb német államok;⁴⁵ az osztrák-magyar;⁴⁶ és a svájci⁴⁷ közigazgatási bíráskodás mellett tárgyalja a belga, a skandináv és a görög;⁴⁸ továbbá az angol és amerikai⁴⁹ helyzetet. A magyar helyzetről szólva megemlékezik a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság 1883-as felállításáról.⁵⁰ A második nagy fejezet az Államtanács eljárását tárgyalja vitás ügyekben (*Conseil d'État délibérant au*

---

²⁴ *Ducrocq: i.m. I. V-XXXVI. o.*

²⁵ *Ducrocq: i.m. I. 1-9. o.*

²⁶ *Ducrocq: i.m. I. 10-74. o.*

²⁷ *Ducrocq: i.m. I. 80-93. o.*

²⁸ *Ducrocq: i.m. I. 94-100. o.*

²⁹ *Ducrocq: i.m. I. 101-127. o.*

³⁰ *Ducrocq: i.m. I. 128-295. o.*

³¹ *Ducrocq: i.m. I. 296-306. o.*

³² *Ducrocq: i.m. I. 307-353. o.*

³³ *Ducrocq: i.m. I. 354-359. o.*

³⁴ *Ducrocq: i.m. I. 369-410. o.*

³⁵ *Ducrocq: i.m. I. 411-417. o.*

³⁶ *Ducrocq: i.m. I. 418-517. o.*

³⁷ *Ducrocq: i.m. II. 3-76. o.*

³⁸ *Ducrocq: i.m. II. 3-4. o.*

³⁹ *Ducrocq: i.m. II. 4-5. o.*

⁴⁰ *Ducrocq: i.m. II. 59-60. o.*

⁴¹ *Ducrocq: i.m. II. 61. o.*

⁴² *Ducrocq: i.m. II. 62. o.*

⁴³ *Ducrocq: i.m. II. 63. o.*

⁴⁴ *Ducrocq: i.m. II. 64-66. o.*

⁴⁵ *Ducrocq: i.m. II. 67-68. o.*

⁴⁶ *Ducrocq: i.m. II. 69. o.*

⁴⁷ *Ducrocq: i.m. II. 70. o.*

⁴⁸ *Ducrocq: i.m. II. 71. o.*

⁴⁹ *Ducrocq: i.m. II. 72-73. o.*

⁵⁰ „...[E]n Transleithanie (Hongrie, Transsylvanie, Croatie, Slavonie), par les deux lois du 21 juillet 1883, qui ont institué un tribunal administratif financière siégeant à Buda-Pest.” *Ducrocq: i.m. II. 69. o.*

contentieux).⁵¹ A harmadik rész az általános (francia) közigazgatási bíróságok rendszerét tárja fel.⁵² A negyedik rész pedig a különös (francia) közigazgatási bíróságokat veszi számba.⁵³

A harmadik kötet a közjog alapelveit vizsgálja, tekintettel a közigazgatási törvényekre (*Principes de droit public mis en oeuvre par les lois administratives*). Az első rész a politikai rend (*ordre publique*) szempontjából dolgozza fel a témakört (a közjogi elveket a közigazgatási törvények tükrében).⁵⁴ Ezen belül első helyen a nemzeti szuverenitást és a választójogot;⁵⁵ továbbá az állami pénzügyeket;⁵⁶ valamint a kötelező katonai szolgálatot és a hadsereg általános felépítését;⁵⁷ a kérvényezési (petíciós) jogot;⁵⁸ a közigazgatási hatalom és a bírói hatalom elválasztását.⁵⁹ A második rész vizsgálati szemszöge a vallási rendé (*ordre religieux*).⁶⁰ Itt kitér a bevett és nem bevett felekezetek (*cultes reconnus et non reconnus*) vonatkozásában alkalmazott elvekre;⁶¹ a bevett vallások egyházszerzetére (római katolikus, protestáns, református, evangélikus)⁶² és külön tárgyalja az izraelita vallásgyakorlás szervezését;⁶³ továbbá az egyházi intézkedés elleni világi jogorvoslat fórumait (*recours pour abus*).⁶⁴ A harmadik rész vizsgálati szempontja a természet(es) rend, a polgári (civil) társadalom rendje (*ordre naturel ou civil*).⁶⁵ Ennek körében a következő témákat veszi vizsgálat alá. Elsőként az egyén szabadság(jog)okat tárgyalja (*liberté individuelle*).⁶⁶ Ezt követik a polgári (politikai) jogokban való egyenlőség (*égalité civile*) vagy a törvény előtti egyenlőség (*égalité devant la loi*).⁶⁷ Az egyesüléshez és az egyesületek (társaságok) alapításához való jog (*droit de réunion et droit d'association*) is Ducrocq által vizsgált terület.⁶⁸ Foglalkozik a mű még a sajtószabadsággal;⁶⁹ egy alfejezeten belül vizsgálja a szerző foglalkozás megválasztásának szabadságát (*liberté du travail*), a kereskedés szabadságát (*liberté du commerce*) és az iparüzés szabadságát (*liberté de l'industrie*).⁷⁰ Tárgyalja a tulajdon sérthetetlenségét (*inviolabilité de la propriété*);⁷¹ de a fejezetnek egy csekély része a tulajdonképpen szabadságjog tárgyalása⁷² és hatalmas teret kap a kisajátítási jog története, szabályai, a jogintézmény széleskörű kifejtése, a bírói út részletes szabályainak bemutatása (hangsúlyozva a fejezet köz hasznát – *utilité publique*, ugyanakkor rendkívül változatos olyan területek bemutatását, ahol az állam kisajátíthat, bányajogát gyakorolhatja, avagy egyedárusági joggal élhet).⁷³ A kisajátítási jogi rész „könyv a könyvben” amely önálló

---

⁵¹ Ducrocq: i.m. II. 77-158. o.

⁵² Ducrocq: i.m. II. 159-439. o.

⁵³ Ducrocq: i.m. II. 440-629. o.

⁵⁴ Ducrocq: i.m. III. 4-356. o.

⁵⁵ Ducrocq: i.m. III. 6-95. o.

⁵⁶ Ducrocq: i.m. III. 96-159. o.

⁵⁷ Ducrocq: i.m. III. 160-275. o.

⁵⁸ Ducrocq: i.m. III. 276-283. o.

⁵⁹ Ducrocq: i.m. III. 284-356. o.

⁶⁰ Ducrocq: i.m. III. 357-476. o.

⁶¹ Ducrocq: i.m. III. 358-375. o.

⁶² Ducrocq: i.m. III. 376-442. o.

⁶³ Ducrocq: i.m. III. 443-447. o.

⁶⁴ Ducrocq: i.m. III. 448-476. o.

⁶⁵ Ducrocq: i.m. III. 477-818. o.

⁶⁶ Ducrocq: i.m. III. 480-506. o.

⁶⁷ Ducrocq: i.m. III. 507-515. o.

⁶⁸ Ducrocq: i.m. III. 516-538. o.

⁶⁹ Ducrocq: i.m. III. 539-573. o.

⁷⁰ Ducrocq: i.m. III. 574-609. o.

⁷¹ Ducrocq: i.m. III. 610-818. o.

⁷² Ducrocq: i.m. III. 610-615. o.

⁷³ Ducrocq: i.m. III. 616-818. o.

monográfiaként is értelmezhető. A szabadságjogok tárgyalása sokban emlékeztet Lorenz Stein *Verwaltungslehre*jére (ott külön kötet volt a sajtójog, sajtóigazgatás), és a tárgyalás szerkezete a francia (korai) emberi jogias nézőpont, és a német közigazgatástan rendszerének vegyüléke.

A negyedik kötet az állam polgári jogi személyiségét és a nemzeti köztulajdont (kincstári javakat) tárgyalja (*L'État personnalité civile et domaine*). Azaz ebben a kötetben a közigazgatással kapcsolatban álló közdolgok jogának közigazgatási szempontú bemutatása olvasható (a korábbi vizsgált művekben ennyire élesen nem volt tetten érhető a terület). A mű egyik főfogalma a jogi személyiség (*personnes civiles*). Az első fejezet az államot (*État*) vizsgálja.⁷⁴ Ez a vizsgálódás a további két kötetben is folytatódik, így ez a kötet egyetlen fejezet csupán. Az első rész az állam jogi személyiségével foglalkozik (*Personnalité civile de l'État*);⁷⁵ a második a francia állam személyiségével, és a Franciaország által elismert külállamokkal (*Personnalité civile en France des États et Souverains étrangers reconnus par la France*);⁷⁶ a harmadik a közjavak felett örökös állammal (*L'État gardien du domaine public*).⁷⁷ Ilyenek különösen az országos utak (*routes nationales*);⁷⁸ a hajózható vagy tutajozható (faúsztatásra alkalmas) folyók és patakok (*fleuves et rivières navigables ou flottables*);⁷⁹ a tengerpart (*rivages de la mer*);⁸⁰ a tengerszorosok, a kis (torkolati) kikötők, és a nagy kikötők (*Ports, havres, et rades*).⁸¹ A negyedik rész az állami tulajdonlást az állam saját földterületein (tulajdonképpen ingó-és ingatlan javain) kutatja (*L'État propriétaire de son domaine propre*).⁸²

Az Eugène Petittel közösen írt ötödik kötet szintén az állam „jegyében” az államadósság és az adók kérdését (*L'État dette publique et impôts*) vizsgálja. A mű ezen darabja még a közigazgatási jog és pénzügyi jog egységének szellemében íródott. A kötet számos témát dolgoz fel a kérdéskörben. Az első ilyen tárgyú fejezet az adós, „tartozó” állam és az adók kérdését járja körül.⁸³ A második fejezet az állam „életre szóló” (holtig tartó) kiadásaként jellemezi a nyugdíjakat (*dette viagère de l'État; pensions de retraite*) – ezek természetesen a nyugalomba vonultak haláláig terhelik az államot (államok viszonylag ritkán szűnnek meg).⁸⁴ A következő fejezet az állam, mint közpénzek kezelője, az önkéntes és hivatalos letétek kezelője (*L'État dépositaire; Caisse des dépôts et consignations*) címet viseli.⁸⁵

A Georges Barilleauval közös hatodik kötet (stílustörésként, illetve a negyedik kötet tematikájához való visszatérésként értelmezhetően) a jogi személyiség - az államon kívüli jogi személyiséggel rendelkező más szervezetek kérdését járja körül (*personnes civiles – personnes civiles autre que l'État*).⁸⁶ A fogalmi bevezetőt követően⁸⁷ az első fejezet a jogi személyiség általános elméletével foglalkozik (*théorie général de la personnalité*

---

⁷⁴ Ducrocq: i.m. IV. 5-572. o.

⁷⁵ Ducrocq: i.m. IV. 10-57. o.

⁷⁶ Ducrocq: i.m. IV. 58-84. o.

⁷⁷ Ducrocq: i.m. IV. 85-440. o.

⁷⁸ Ducrocq: i.m. IV. 137-170. o.

⁷⁹ Ducrocq: i.m. IV. 171-205. o.

⁸⁰ Ducrocq: i.m. IV. 206-233. o.

⁸¹ Ducrocq: i.m. IV. 234-243. o.

⁸² Ducrocq: i.m. IV. 463-572. o.

⁸³ Ducrocq: i.m. V. 1-172. o.

⁸⁴ Ducrocq: i.m. V. 173-254. o.

⁸⁵ Ducrocq: i.m. V. 255-582. o.

⁸⁶ Ducrocq: i.m. VI. 1-608. o.

⁸⁷ Ducrocq: i.m. VI. 1-8. o.

civile).⁸⁸ Komoly tudományos háttér mentén mutatja be a szöveg a közjog és a magánjog eltérő álláspontját a jogi személyiséggel kapcsolatosan. Pontosabban, hogy a közjog és a magánjog mely elemei voltak a teóriához felhasználhatóak. Összehasonlító szempontból érdekes, ahogyan a kötet Savigny francia jogtudományra tett hatását mutatja be a jogi személyiség vonatkozásában.⁸⁹ Ugyanakkor erősen hangsúlyozott az élő jog bemutatása is (még a többi kötetnél is erőteljesebben jelentkezik e törekvés). A tágabb értelemben vett közintézmények (*établissements publics*) a kötet jelentős részét foglalják el.⁹⁰ A kötet ilyenként fogja fel a *département*-t;⁹¹ a községet (*commun*);⁹² községek társulását és községek szövetségét (*sections de communes et syndicats de communes*);⁹³ a tudományos és oktatási (köz)intézményeket;⁹⁴ az egyházi és vallási (köz)intézményeket;⁹⁵ a menhelyek/kórházak/éjjeli menedékhelyek (*établissements publics d'assistance*).⁹⁶ A közhasznú intézetek (*établissements d'utilité publique*)⁹⁷ lehet tudományos vagy oktatási intézmény (tudományos társaság, irodalmi, vagy művészeti egyesület);⁹⁸ vallási társulat, ezen belül szerzetes-vagy apácarend (*congrégation religieuses*).⁹⁹

Ducrocq nagymonográfiája egyszerre foglalata egy olyan kornak, amikor az alkotmányjog, a közigazgatási jog, és a pénzügyi jog viszonylagos egységességéről beszélhettünk, de ugyanakkor a „nagy szétbomlás” mellett a mai fejlődés felé mutató modern közigazgatási jog kialakulásának is tükrö. A hét kötet elméletileg jól megalapozott, bár többségében a már ekkor is igen bonyolult hatályos jogban igazít el már-már egy kritikai kiadás¹⁰⁰ igényességével (olykor a jogszabályok függelékyszerű közlésével). A mű egyszerre tudományos és joggyakorlatot bemutató nagy ívű munka, amely a kisebb témákat szélszámokkal (margószámokkal) látja el. A hat tényleges szöveggel kötetben ezek nem kezdődnek újra. A mű 2490 ilyen kisebb alpontba sűrített kérdést válaszol meg. A könyvsorozat –olykor külön megoldásai ellenére- Stein, Gneist, és Goodnow munkájához hasonlóan a világ közigazgatás-tudományának egyik megkerülhetetlen darabja.

---

⁸⁸ Ducrocq: i.m. VI. 9-126. o.

⁸⁹ Ducrocq: i.m. VI. 23-25. o.

⁹⁰ Ducrocq: i.m. VI. 127-569. o.

⁹¹ Ducrocq: i.m. VI. 128-177. o.

⁹² Ducrocq: i.m. VI. 178-435. o.

⁹³ Ducrocq: i.m. VI. 436-457. o.

⁹⁴ Ducrocq: i.m. VI. 458-473. o. Ide tartoznak: az *Institut de France*, és az öt francia akadémia; az Orvostudományi Akadémia; az *Université de France*; a más egyetemek és felsőoktatási intézmények; a különféle középfokú (*lycées et collèges*) és alsó fokú oktatási intézmények. Erre ld.: Ducrocq: i.m. VI. 458. o.

⁹⁵ Ducrocq: i.m. VI. 474-503. o. Ide tartoznak: a káptalanok (*chapitres*); az egyházközségek (*cures*); papi szemináriumok (*séminaires*); a nyugpénztárak kiérdemesült vagy mozgásukban korlátozott papok számára (*caisses de retraites pour prêtres âgés ou infirmes*); az egyházközségi vagyonkezelő testületek (*fabriques*). Erre ld.: Ducrocq: i.m. VI. 474. o.

⁹⁶ Ducrocq: i.m. VI. 504-569. o.

⁹⁷ Ducrocq: i.m. VI. 571-608. o.

⁹⁸ Ducrocq: i.m. VI. 571-575. o.

⁹⁹ Ducrocq: i.m. VI. 575-608. o.

¹⁰⁰ A jogtudományban merőben szokatlan a jogtudósi művek kritikai kiadása. Egy jelenkori úttörő vállalkozás a magyar közigazgatás-tudomány területéről: *Magyar Zoltán összes munkái (1919-1922). Kritikai kiadás. A szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Dr. Koi Gyula. Sorozatszerkesztő: Prof. Dr. Patyi András. Lektor: Prof. Dr. Máthé Gábor. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2015. 237.*